

ПОНЯТТЯ САМОРОБНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

CONCEPT SELF-MADE FIREFRMS

Мельник Р.В.,
к.ю.н., головний судовий експерт
відділу дослідження та сертифікації зброї
Державний науково-дослідний інститут МВС України

Гамера В.А.,
старший судовий експерт
відділу дослідження та сертифікації зброї
Державний науково-дослідний інститут МВС України

Голдинський І.А.,
старший судовий експерт відділу балістичного обліку
Державний науково-дослідний інститут МВС України

У статті досліджено та проаналізовано визначення саморобної вогнепальної зброї, викладено авторське бачення цього поняття.

Ключові слова: саморобна вогнепальна зброя, атипова зброя, перероблена зброя, саморобні стволи, саморобні пістолети та револьвери.

В статье исследовано и проанализировано определение самодельного огнестрельного оружия, изложено авторское видение этого понятия.

Ключевые слова: самодельное огнестрельное оружие, атипичное оружие, переделанное оружие, самодельные стволы, самодельные пистолеты и револьверы.

Explored and analyzed the definition of self-made firearms and described the author's vision.

Key words: homemade firearms, atypical weapon recycled weapons, homemade barrels, homemade pistols and revolvers.

Для правильної кваліфікації правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, у т. ч. тих, де використання вогнепальної зброї є обтяжуючою обставиною, важливе значення має правильно віднести її до певної групової характеристики зброї.

В експертній практиці зустрічається чимало видів вогнепальної зброї, що різняться від стандартних заводських зразків способом виготовлення, конструкцією, технічними та балістичними характеристиками. У криміналістичній та юридичній літературі вживаються різні назви зброї, які відрізняються від офіційних і мають ознаки, характерні для певних груп зброї. Через термінологічний «різнобій» серед криміналістів немає єдності стосовно таких об'єктів дослідження, що породжує труднощі під час вирішення питання про віднесення їх до певного виду чи підвиду вогнепальної зброї (часто предмет, схожий за формою, розмірами та конструкцією, не відноситься до вогнепальної зброї, і навпаки).

На теперішній час у науковій літературі не приділено достатньої уваги вивченню саморобної вогнепальної зброї, а відтак існує потреба у формуванні єдиного для цієї чи іншої групи саморобної зброї визначення, виділення з багатьох якостей і ознак її основних властивостей, які є обов'язковими і характерними для кожного зразка такої зброї. Відповідно, актуальним є комплексне, системне дослідження саморобної вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та слідів її застосування.

На перший погляд здається, що не існує жодних труднощів у визначенні саморобної вогнепальної зброї, віднісши до неї специфічні предмети, виготовлені саморобним способом. Проте й досі часто слідчі «змішують» поняття саморобної, кустарної і переробленої зброї, коли виносять постанови про призначення експертизи.

Значний внесок у розвиток судової балістики зробили В. Черваков, С. Кустанович, Б. Комаринець, Ю. Кубицький та ін. Вони визначили її зміст як вивчення закономірностей пострілу та дії зброї і розробку на цій основі науково-технічних методів і засобів виявлення, фіксації та

дослідження вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, стріляних куль, гільз, шроту, картечі, пижів, слідів пострілу та явищ, що супроводжують постріл, з метою розслідування та попередження злочинів.

У криміналістиці про саморобну зброю писав В. Ладин, вважаючи, що саморобна зброя нерідко є грубою імітацією заводської зброї, виготовленої певними особами саморобним (кустарним) способом [1, с. 3].

На думку А. Устинова та А. Кофанова саморобна зброя – це предмет, що має елементи конструкції відповідного промислового чи кустарного виду зброї, виготовлений без дотримання вимог технології збройового виробництва і представляє реальну небезпеку для людини у разі його застосування [2, с. 8].

Б. Комаринець зазначає, що саморобна зброя є доволі різноманітною і завжди виготовляється за зразком заводської зброї [3, с. 82-83].

І. Крилов також відмічає, що саморобна зброя відрізняється надзвичайною різноманітністю за своїм устроєм, її найчастіше виготовляють у вигляді пістолетів і револьверів (самопалів). За зовнішнім виглядом і бойовими властивостями вона суттєво відрізняється від зброї заводського виготовлення, хоча основні вузли скопійовані з промислових зразків [4, с. 184-195]. Водночас В. Аханов підкреслює, що технологія виготовлення зброї не залежить від спеціальності виробника і використання виробничих засобів [5, с. 16].

М. Русаков розуміє під саморобною зброєю предмет, який має потрібні елементи конструкції, що відповідають промисловій чи кустарній зброї, представляє реальну небезпеку для людини у разі його застосування, хоча і виготовлений без дотримання технології збройового виробництва, та не суттєво відрізняється від зброї заводського виготовлення [6, с. 16].

В. Зайцев і Е. Светлаков вважають, що саморобна зброя має спрощену і навіть примітивну конструкцію, досить точно копіює стандартні зразки заводського виготовлення. Виготовляється без дотримання відповідних стан-

дартів і технічних умов випадковими особами з підручних матеріалів нелегально в цехах промислових підприємств [7, с. 6]. Саморобна зброя – це зброя довільної конструкції, деталі й механізми якої виготовлені без дотримання технічних умов. Виготовлені із різних підручних матеріалів, вручну або з використанням металорізючого обладнання загального (не рушничного) призначення [8].

І. Пантелєсв і Н. Селиванов під саморобною зброєю розуміють зброю, що виготовляється, як правило, з підручних матеріалів, іноді з частковим використанням деталей заводської зброї або будь-яких пристроїв [9, с. 202-204].

Е. Тихонов наголошує, що саморобна зброя часто має спрощену і навіть примітивну конструкцію, виготовляється нелегально в цехах промислових підприємств, які точно копіюють стандартні зразки заводського виготовлення. Виготовляється без дотримання певних стандартів і технічних умов випадковими особами з підручних матеріалів [10].

А. Железняков, В. Ручкин та І. Чулков вважають, що саморобна зброя має спрощену, примітивну конструкцію, екземпляри досить точно копіюють зразки заводського виготовлення, оригінальну конструкцію. Виготовляється з випадкових матеріалів і предметів без дотримання стандартів і технічних умов [11, с. 53-54].

А. Стальмахов, А. Сумарока, А. Егоров та А. Сухарева під саморобною зброєю розуміють зброю, що володіє специфічними балістичними властивостями, деталі й механізми виготовлені саморобним способом (повністю або частково) чи істотно змінену заводську зброю [12].

В. Плєскачевський вважає, що саморобна зброя – це зброя, обрізи, спеціальні пристрої, виготовлені повністю або з використанням заводських частин, пристосовані для використання в якості зброї, перероблені під інші патрони [13, с. 48].

В. Бірюков зазначає, що саморобна зброя – це зброя, що виготовляється незаконно, особами, що не мають права на її виготовлення. Така зброя виготовляється з підручних матеріалів на обладнанні, до якого має доступ виробник. Її якість прямо залежить від матеріалів, обладнання та кваліфікації виробника. Як правило, така зброя виготовляється в одиничних екземплярах, хоча у практичній діяльності трапляються випадки виготовлення саморобної зброї досить знаними партіями. Така зброя підлягає детальному дослідженню на предмет: зброярності і надійності; віднесення до певного виду зброї, ознаками якого вона володіє; ідентифікації обладнання, на якому вона виготовлена тощо [14, с. 23-24].

Е. Іщенко наголошує, що саморобна зброя (нині зустрічається все рідше) і виготовляється переважно з підручних матеріалів, іноді з частковим використанням деталей стандартної зброї і певного заводського обладнання [15, с. 164].

А. Кофанов під саморобною зброєю розуміє предмет, що володіє необхідними елементами конструкції відповідного промислового або кустарного виду зброї, виготовлений без дотримання вимог технології промислового виробництва зброї і носить реальну небезпеку для людини під час її застосування, тобто відповідає трьом критеріям вогнепальної зброї – вогнепальності, надійності та зброярності [16, с. 182].

Остання думка вважається більш обґрунтованою, оскільки в ній найбільш повно відображені основні елементи зброї як особливого механізму. Але однієї цієї ознаки для характеристики зброї таки недостатньо.

Різні екземпляри саморобної зброї відрізняються один від одного не лише прийомками чи методами виготовлення, а й використанням матеріалів для виготовлення деталей, обробки їх поверхні, точності підгонки, міцності, надійності, безвідмовності конструкції та ін. Окремі екземпляри за загальними ознаками потрібно пред'являти вимогам, які наближаються до промислових зразків. Зазвичай, якість саморобної зброї значно нижча, ніж якість відповідних промислових зразків.

Саморобна вогнепальна зброя може виготовлятися з підручних матеріалів, інколи з використанням деталей і вузлів від заводської зброї. Судова практика свідчить, що останнім часом для виготовлення такої зброї почали використовувати заводське верстатне обладнання. Траплялися випадки, коли частини та деталі виготовлялися на збройовому підприємстві, з якого вони пізніше викрадалися, а подальша збірка в єдину конструкцію проводилася самостійно у домашніх майстернях.

Такі зразки саморобної зброї майже не відрізняються від зброї заводського виготовлення як за зовнішнім виглядом [17, с. 184-194], так і вражаючою здатністю [18, с. 98-99].

Думка про те, що саморобна зброя виготовляється випадковими особами [19, с. 16], не відповідає матеріалам слідчої та експертної практики. Наприклад, гр. К. понад 15 років працював на підприємстві з виготовлення вогнепальної зброї. За цей проміжок часу він професійно опанував роботу на багатьох верстатах, навчився добре розбиратися у кресленнях зброї, проте за неодноразові порушення його звільнили з підприємства. Не знайшовши іншої роботи, він скористався набутими знаннями і досвідом, і почав незаконно виготовляти та продавати вогнепальну зброю, яка за зовнішнім виглядом і якістю виготовлення не поступається заводським зразкам. Через певний час правоохоронці затримали майстра при спробі продати чергову партію виготовленої ним зброї.

З описаного прикладу видно, що саморобна вогнепальна зброя може виготовлятися як на в збройовому виробництві, так і особами, які безпосередньо пов'язані з цим видом діяльності.

Виробники саморобної зброї, як правило, не прагнуть до того, щоб за своїми якістьми вона відповідала зазначеним вище вимогам. Її екземпляри часто вже не забезпечують прицільну стрільбу навіть на невеликих дистанціях. Водночас нерідко зброю намагаються зробити практичною і компактною. Інколи зброї візуально надають небезпечний вигляд шляхом збільшення калібру і розміру окремих деталей. Однак ці випадки порівняно рідкісні, оскільки калібр обумовлюється використаними боеприпасами, а саморобну зброю найчастіше виготовляють під найбільш розповсюджені патрони калібру 9 мм (ПМ), 7,62 мм (ТТ), 9 мм (Бр), а також малокаліберні патрони бокового бою калібру 5,6 мм.

Надійність конструкції саморобної зброї, як правило, також не висока. У багатьох екземплярах спостерігається нещільне замикання (недозакриття) каналу ствола і прорив газів у момент пострілу, заклинювання патронів при подачі з магазину, порушення співвісності камор барабана і ствола тощо. За зовнішнім виглядом більшість зразків саморобної зброї значно відрізняються від промислових зразків: внаслідок грубої обробки поверхонь деталей, з огляду на те, що її виготовляють з матеріалів, які є нестандартними для зброї промислового виробництва, що випускається промисловістю (наприклад, стволи з мідних трубок) та ін.

Під час вчинення злочину із застосуванням зброї (вбивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, розбій тощо), його виконавець, як правило, знаходиться у безпосередній близькості до своєї жертви. Тому саморобна вогнепальна зброя, що використовується злочинцем, зазвичай призначається для стрільби на невеликих відстанях. Також забійна сила саморобної зброї часто виявляється значно нижчою, ніж у відповідних промислових (заводських) зразків. Водночас не виключається можливість виготовлення більш досконалих зразків.

Будь-який екземпляр саморобного пістолета, револьвера тощо асоціюють із поняттям вогнепальної зброї.

Відбувається це тому, що у понятті «саморобна зброя» акцентується увага на способі виготовлення і водночас передбачається загальноприйняте поняття «зброї». Насправ-

ді ж загальновідомим і загальновизнаним є тільки поняття «зброя промислового (заводського) виготовлення», до якого й відносяться всі наведені вище визначення.

Військово-технічне та криміналістичне (юридичне) значення поняття «зброя» не є тотожними, оскільки друге значно ширше першого за рахунок виключення зброї саморобного виготовлення. Якщо ж не враховувати цього факту, відбудеться «змішування» понять, у результаті чого між ознаками саморобної зброї та ознаками зброї промислового (заводського) виготовлення виявиться знак рівності [2, с. 6].

Останнім часом у зв'язку з подальшим розвитком збройової техніки (газобалонний пістолет фірми «Хеммерлі», вітчизняний пістолет «МЦ-50-1», виріб Бад-Годесбергської фірми «ТВ-1000» та ін.), це визначення зазнало певних змін, оскільки про джерело енергії руху снаряда свідчать не тільки порохові гази, а також повітря [20, с. 241-245]. Стосовно поняття зброї як механізму визначення залишається незмінним.

Більшість саморобних екземплярів зброї не є якимось складним механізмом у технічному сенсі цього слова, але певні елементи конструкції зброї як спеціального пристрою для стрільби у них обов'язково мають бути виражені.

З практики відомі випадки, коли у ствол насипали порох, поміщали снаряд, запалювали фітиль і відбувався постріл.

Однак можливість за певних обставин зробити постріл з окремого ствола з отвором ще не свідчить про те, що цей предмет відноситься до вогнепальної зброї, оскільки в ньому відсутній цілий комплекс ознак, властивих зброї як специфічному механізму [21, с. 65].

Так, модель «Berloge-Pistölchen», що набуває у ряді країн все більшу популярність, має ствол, запираючий механізм і запалюючий пристрій, проте залишається поза сферою дії законів, що регламентують порядок володіння зброєю, оскільки відноситься до пістолетів, які «не є вогнепальною зброєю», згідно § 1 Закону про зброю, оскільки стріляє тільки пістонами і тверде тіло не вилітає з каналу ствола [20, с. 301].

На думку автора, характеризуючи саморобний спосіб виготовлення зброї, до нього можна віднести незаконність

дій, здійснених без відповідного дозволу (ліцензії). Ця ознака притаманна саморобній вогнепальній зброї, тому всі дії, починаючи від проектування, виготовлення зброї і подальшого її обігу є протизаконними. Якщо ж юридична особа оформила договір (ліцензію) на право виготовлення вогнепальної зброї, всі дії є законними, незалежно від того, «примітивною» буде конструкція чи навпаки, надзвичайно складною, виготовленою в ручну або на спеціальних верстатах. Весь процес виготовлення має відповідати певним вимогам, встановленим для конкретної моделі заводської зброї. Процес виготовлення заводської зброї, починаючи від вибору вихідних матеріалів і закінчуючи якістю виготовленої зброї, регламентований ГОСТами та іншими нормативними актами. Водночас процес виготовлення саморобної зброї є нерегламентованим. Вибір матеріалів і способів її обробки кожен виробник робить самостійно.

Залежно від конкретних умов (наприклад, вимог замовника) при виготовленні заводської зброї одного типу, але різних моделей, застосовують різні технології. Тому зброя, навіть виготовлена з одного і того ж матеріалу, за багатьма характеристиками може відрізнитися. Наприклад, для виготовлення металевих заготовок окремих деталей зброї використовують як ливарні, так і деформуючі технології, які відрізняються не лише використанням устаткуванням, а й виконаними технічними операціями. Тому для конкретної моделі зброї спочатку готуються свої, специфічні стандарти, які часто не відповідають стандартам іншої моделі зброї.

Важливо зауважити, що будь-яка деталь, частина або вузол, виготовлені на збройовому підприємстві, можуть бути використані для створення конкретного зразка саморобної вогнепальної зброї.

Підсумовуюче викладене вище, пропонуємо наступне визначення поняття «саморобна вогнепальна зброя»: це зброя, яка виготовлена власноруч з використанням заводського обладнання, деталей і частин повністю саморобного виготовлення чи використання окремих деталей і частин зброї без дотримання технічних умов, що призначена для механічного ураження цілі на відстані снарядом, що одержує направлений рух за рахунок енергії порохового або іншого заряду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ладин В. Н. Судебно-баллистическое исследование атипичного ручного огнестрельного оружия и следов его действия : методическое пособие для экспертов-криминалистов, следственных судебных и оперативных работников / В. Н. Ладин. – К., 1967. – С. 3–60.
2. Устинов А. И. Самодельное огнестрельное оружие и методика его экспертного определения : пособие для экспертов-криминалистов / А. И. Устинов. – М. : МООН СССР ВНИИ, 1968. – 28 с.
3. Комаринец Б. М. Судебно-баллистическая экспертиза. Учебно-методическое пособие ВНИИЭСЭ / Б. М. Комаринец. – Вып. 1. – М., 1974. – 166 с.
4. Крылов И. Ф. Криминалистика / [под ред. И. Ф. Крылова]. – Ленинград : ЛГУ. – 1976. – С. 184–195.
5. Аханов В. С. Криминалистическая экспертиза огнестрельного оружия и следов его применения / В. С. Аханов. – Волгоград : НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1979. – 232 с.
6. Русаков М. Н. Криминалистическое исследование оружия и следов его применения : учебное пособие / М. Н. Русаков. – Омск, 1981. – 116 с.
7. Зайцев В. Ф. Использование специальных знаний на первоначальном этапе расследования : сб. науч. тр. / В. Ф. Зайцев, Е. М. Светлаков. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1983. – С. 6–69.
8. Словарь основных терминов теории и практики судебно-баллистической экспертизы. – М., 1984. – 78 с.
9. Пантелеев И. Ф. Криминалистика / И. Ф. Пантелеев, Н. А. Селиванов. – М. : Юридическая литература, 1988. – 567 с.
10. Тихонов Е. И. Судебно-баллистическая экспертиза : учебное пособие / Е. И. Тихонов. – Барнаул, 1991. – 96 с.
11. Железняков А. И. Криминалистическая экспертиза : Курс лекций / А. И. Железняков, В. А. Ручкин, И. А. Чулков. – Волгоград : ВЮИ МВД России, 1996. – 236 с.
12. Стальмахов А. В. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза : учебник / А. В. Стальмахов, А. М. Сумарока, А. Г. Егоров и др. – Саратов : СЮИ МВД России, 1998. – 176 с.
13. Плещачевский В. М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация / В. М. Плещачевский. – М. : ОО «НИПКЦ Восход», 1999. – 384 с.
14. Бирюков В. В. Криминалистическое оружиеведение : учебное пособие / В. В. Бирюков. – Луганск : Резников В. С., 2013. – 256 с.
15. Криминалистика : учебник [под ред. Е. П. Ищенко]. – М. : Юристъ, 2000. – 751 с.
16. Криміналістична техніка : навчальний посібник [за ред. А. В. Кофанова]. – Кн. 2. – Ч. 2. – К. : Кий, 2009. – 416 с.
17. Крылов И. Ф. Криминалистика / [под ред. И. Ф. Крылова]. – Ленинград : ЛГУ, 1976. – С. 184–194.
18. Латышов И. В. Теоретические и методические основы криминалистического исследования огнестрельного оружия заводской сборки (на основе исследования 5,45 мм автомата Калашникова) : Дисс... канд. юрид. наук / И. В. Латышов. – Волгоград, 1997. – С. 98–99.
19. Тихонов Е. Н. Судебно-баллистическая экспертиза : учебное пособие / Е. Н. Тихонов. – Барнаул, 1991. – С. 16.
20. Potrykus G. Grundzüge des Waffengericht / G. Potrykus. – «Die Polizei», 1964. – № 8. – S. 241–245.
21. Комаринец Б. М. Криминалистическое отождествление огнестрельного оружия по стреляным гильзам / Б. М. Комаринец. – М. : НИИК ГУММ МВД СССР. – 1955. – С. 65.